

Šedesáté výročí založení Československé demografické společnosti¹⁾

Oficiálním datem vzniku Československé demografické společnosti (od roku 1993 – po rozdělení Československa – Česká demografická společnost) je **22. duben roku 1964**, kdy se konalo její Ustavující valné shromáždění a započala tak její činnost, tehdy v rámci Československé akademie věd.

Vznik demografické společnosti je spjat především s **JUDr. Františkem Fajfrem, PhDr.**, který je nejen autorem myšlenky na její založení, jejím iniciátorem, ale zároveň tím, kdo k jejímu založení rozhodujícím způsobem přispěl. Z mnoha dalších, kteří se menším či větším dílem na založení demografické společnosti podíleli, je ale na místě uvést ještě jedno jméno, a to **JUDr. Vladimíra Srba**, jednu z nejvýznamnějších osobností československé a české demografie, a také nejbližšího spolupracovníka Františka Fajfry. Milan Kučera ho nazýval tím nejsilnějším motorem při realizaci mnohých záměrů Františka Fajfry, vč. založení demografické společnosti.

František Fajfr – právník, filosof, statistik, od roku 1945 první poválečný předseda Státního úřadu statistického a následně demograf a vysokoškolský pedagog. Také ale uznávaná osobnost, autorita na poli mezinárodním, což mělo svůj odraz a význam i pro demografii u nás (v době výrazně omezených kontaktů se „světem“). Přesto, že se k demografii dostává až poté, co se stane předsedou Státního úřadu statistického v roce 1945, je František Fajfr právem považován za největší osobnost československé demografie v poválečném období. Mj. profesor Zdeněk Pavlík považuje jeho zásluhy o demografii srovnatelné se zásluhami jejího faktického zakladatele Antonína Boháče.

Demografická společnost sice byla založena až **v roce 1964**, ale podle zaznamenaných svědectví

tehdejších spolupracovníků F. Fajfry, záměr na její založení vznikl postupně, a to dokonce již od poloviny padesátých let (od roku 1956). Je třeba poznamenat, že v padesátých letech nešlo na poli demografickém o záměr jediný, ale o určitý komplex tří hlavních záměrů Františka Fajfry, kterými byly:

1. Zřízení Demografického ústavu v rámci Československé akademie věd

Tento záměr se bohužel přes veliké úsilí uskutečnit nepodařilo; místo něho vláda v roce 1957 zřídila Státní populační komisi, jako poradní orgán vlády pro otázky populační politiky a František Fajfr byl až do roku 1963 jejím předsedou.

2. Vydávání demografického časopisu

První číslo časopisu Demografie – revue pro výzkum populačního vývoje bylo vydáno v roce 1959. František Fajfr, jako předseda Statistického úřadu, se stal jejím prvním vedoucím redaktorem, což samo o sobě je nejen unikum, ale svědčí to i o významu, který tomuto demografickému časopisu, ale demografii vůbec, přikládal.

3. Založení demografické společnosti

Vladimír Srb ve svých vzpomínkách uvádí, že konkrétní představa a již detailní příprava a postup započala při pravidelných rozhovorech mezi ním a F. Fajfrem v roce 1963. Následně byl vytvořen přípravný výbor, jehož jádrem byli tři lidé – František Fajfr, Vladimír Srb a Zdeněk Pavlík. Následovala velmi složitá a zdlouhavá schvalovací procedura (nejen např. u orgánů politických) u statutárních orgánů ČSAV. Nakonec se podařilo založení Československé demografické společnosti prosadit,

1) Z vystoupení na 53. konferenci ČDS, konané 22. – 24. května 2024 v Olomouci.

Dostupné z: <https://www.czechdemography.cz/akce/konference/konference-cds-2024/prispevky-z-konference/>.

a to i za velké podpory mnoha osobností československé vědy.

Předsedou společnosti se stal František Fajfr a byl jím až do konce svého života do roku 1969. Po Františku Fajfroví převzal toto žezlo Vladimír Srb, ale pouze na období 1969–1972. Poté, v době nastupující normalizace, sám tuto pozici opustil (podle vlastních slov, aby nezpůsobil společnosti problémy). V roce 1998 se pak stal jejím čestným předsedou.

František Fajfr považoval založení společnosti za velký úspěch s přesvědčením o její prospěšnosti, a to zvláště za situace, kdy se nepodařilo prosadit vznik vědeckého demografického institutu.

Mnohé plody semínek, které František Fajfr zasel, sklízíme dodnes a založení demografické společnosti i časopisu Demografie mezi ně nepochybně patří.

Řadu podrobných informací o vzniku společnosti, jejím poslání a činnosti, můžeme nalézt především na webových stránkách České demografické společnosti.

Ucelený základní přehled o demografické společnosti, včetně zveřejnění řady příspěvků z konferencí, přináší časopis Demografie. Úzké sepětí demografické společnosti a časopisu trvá po celé šedesátileté období a v téměř každém čísle Demografie nalezneme zprávy z ČDS. Vše je dostupné, i z let dávno minulých, na webových stránkách ČSÚ.

Je nepochybné, že Československá a následně Česká demografická společnost svoji činností, úctyhodnou svým rozsahem i tématy, naplňuje poslání, které jí bylo jejími zakladateli dáno do vínku. Zbývá než popřát další úspěšnou cestu.

Jiřina Růžková

Šedesátiletá Česká demografická společnost na prahu nových výzev

V roce 2024 si připomínáme 60 let od založení České (do roku 1993 Československé) demografické společnosti – odborné společnosti, která sdružuje zájemce o demografickou problematiku a populační otázky, a to nejen demografy, ale i odborníky z dalších příbuzných oborů – sociology, ekonomy, statistiky, geografy či lékaře. Věkové složení členů Společnosti ukazuje, že si stále dokáže najít své mladé nástupce, kteří aktuálně tvoří dokonce těžiště členské základny, a to i přes skutečnost, že naše „čedéska“, jak ji nazýváme, je mnohdy vnímána začínajícími studenty demografie (avšak zcela zbytečně) jako „uzavřená“ či dokonce „nedostupná“ organizace.

Za šest dekad dosavadní činnosti za sebou zanechala tato Společnost celé množství nesmazatelných „stop“. Za zmínku stojí především uspořádání již 53 odborných konferencí

či vydání 16 publikací v rámci své ediční řady Acta demographica. Svého času velmi oblíbené diskusní večery začaly počátkem milénia s rozmachem nových komunikačních platform ztrácet na atraktivitě, proto se hledal nový formát (ne)pravidelných setkání – zdá se, že kulaté stoly k aktuálním otázkám populačního vývoje našly své místo mezi zájemci nejen o demografii. Opomenout nelze ani další aktivity, jako uspořádání již osmi ročníků soutěže o nejlepší kvalifikační práci, dlouholeté vydávání zpravodajů, následně newsletterů, stanovisek, reakcí či dalších publikačních výstupů.

Dovolte mi, abych se z pozice současného předsedy na následujících řádcích neohlížel do daleké minulosti Společnosti. Jednak celá řada kolegů by jistě dokázala více poutavě vzpomínat dlouhé hodiny na zážitky, které je spojují s naší Společností, jednak doufám,

že se nám podaří v následujících letech vměstnat dosavadní vývoj ČDS do nějaké ucelené formy, ideálně publikace, jelikož v tomto vnímáme určitý dluh vůči našim kolegům předchůdcům a zároveň bychom rádi zanechali tyto vzpomínky a přehledy také našim nástupcům. Své následující řádky budu směřovat především k současnosti a budoucnosti naší Společnosti.

Česká demografická společnost v posledních letech prošla poměrně zásadní, avšak pro udržení jejího fungování naprosto nezbytnou proměnou. Kromě změny formy právní subjektivity na zapsaný spolek to byla především snaha zmodernizovat vedení a fungování Společnosti. Ta vedla k vytvoření nových webových stránek www.czechdemography.cz, kde má každý registrovaný zájemce možnost spravovat své kontaktní informace či sledovat přehled svých plateb (nejen členských příspěvků). Tato změna umožnila zefektivnit komunikaci nejen s členskou základnou. Na webových stránkách se snažíme informovat o nejdůležitějších demografických akcích (nejen pořádaných ČDS) a zájmovostech týkající se populační problematiky. S novými stránkami přišla i nová vizuální identita s novým, modernějším logem.

Možná i díky této změně se nám podařilo zmobilizovat členskou základnu, resp. ji pročistit o „neaktivní“ členy, lépe sledovat placení členských příspěvků, a především díky možnosti rozesílání newsletterů lépe komunikovat se zaregistrovanými uživateli. V posledních letech tak sledujeme mírně rostoucí počet členů Společnosti, a to jak individuálních, tak kolektivních, z čehož máme radost. Získané členské příspěvky jsou významným příjmem, který umožňuje financovat základní fungování Společnosti a přispívá k financování dalších akcí. Většinu akcí bychom však nedokázali uspořádat bez finanční podpory Rady vědeckých společností České republiky, z. s., kde již téměř deset let každoročně žádáme v rámci dotačních programů o finanční podporu na konkrétní akce a aktivity, díky nimž dokážeme pořádat konference, soutěže či příležitostná školení.

Dle zpětných reakcí účastníků jsme potěšeni, že právě konference České demografické společnosti získaly v posledních letech na značné oblibě. Tuto hlavní demografickou každoroční akci jsme „vyvezli“ z Prahy směrem do různých koutů naší republiky

– navštívili jsme Jindřichův Hradec, Brno, Lednici, Ostravu, Tábor, Hradec Králové či naposledy Olomouc. Rovněž jsme rozšířili délku trvání konference na tři dny, což umožňuje širší možnosti formálního i neformálního setkání zájemců o populační problematiku, stejně jako možnost dát větší prostor začínajícím vědeckým pracovníkům, zástupcům z reálné praxe či odborníkům z daného regionu, kteří by se jinak naší konference nejspíš nezúčastnili. K podpoře komunity osob se společným odborným zájmem, kteří se rádi alespoň jednou ročně sejdou a vymění si odborné zkušenosti i osobní zážitky, přispívá i zařazení doprovodného programu, který do jisté míry odlehčí program odborný a je účastníky konferencí velmi oblíben. Věříme, že konference budou i nadále naší „vlajkovou loď“, oblíbenou akcí, na kterou se kolegyně a kolegové budou vždy rádi vracet.

Jednou ze základních činností odborné společnosti je vyjadřovat se k otázkám aktuálního dění a popularizace oboru. V tomto ohledu se domnívám, že se České demografické společnosti podařilo v posledních letech udělat poměrně velký kus práce. Jednak jsou to akce typu „kulatý stůl“, na kterých se sejde vždy několik desítek účastníků a na které máme pozitivní zpětné ohlasy. V tomto roce jsme pak aktivně vstoupili do diskuse kolem návrhu MPSV k výpočtu hranice důchodové věku, kdy jsme vydali Stanovisko ČDS, které upozornilo na možná rizika tohoto návrhu. Naše Stanovisko se setkal nejen s výrazným mediálním ohlasem, ale vedlo také k odbornému setkání na půdě MPSV a posléze i Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Při samotném projednávání „důchodové reformy“ v rámci prvního čtení počínajícího legislativního procesu jsme upozornili formou publikované Reakce na nepřesnosti, které při projednávání zaznívaly stran zástupců opozice i koalice. Jak události z posledních týdnů ukazují, je pravděpodobné, že se tato aktivita předních odborníků pod záštitou ČDS stane podkladem pro změnu znění vládního návrhu tzv. důchodové reformy, a to právě v otázce výpočtu věkové hranice odchodu do starobního důchodu. Tyto aktivity Společnosti podporují důležitost komunikace při přípravě stěžejních politických rozhodnutí s odborníky z ČDS, resp. potřebu zvýšit poptávku po odborných konzultacích, diskusích či komentářích i v dalších oblastech, ke kterým mají demografové velmi blízko.

Mohl bych zde pokračovat i o dalších aktivitách, které jsme v posledních letech pořádali či stále pořádáme, ale věřím, že těm, kteří čtou tyto řádky, jsou tyto aktivity dobře známé. Co však není možná na první pohled vidět, a co bych na tomto místě rád zmínil, je skutečnost, že za tím vším stojí značné množství práce a času bývalých i současných členů Hlavního výboru ČDS, kteří se věnují těmto činnostem bez nároku na honorář ve svém volném čase. Za to všem patří velké poděkování, stejně jako paní sekretářce, bez jejíž pomoci bychom jen těžko zvládali veškerou administrativu a neměli potřebnou podporu při pořádání akcí.

V současné době má Hlavní výbor ČDS sedm členů, tj. splňuje dle svých stanov minimální hranici potřebného počtu. Domnívám se, že při následujícím volebním valném shromáždění, které nás čeká již v roce 2025, by mohlo dojít k rozšíření tohoto počtu o další dva členy, neboť možných plánů a nápadů na další aktivity je mnohem více, než dokážeme v současném složení reálně zvládnout. I proto jsme rádi, že po letech odmlky se opět zmobilizoval Studentský demografický klub, který je již několik let oficiální součástí ČDS, a věříme, že spolupráci, kterou jsme si vyzkoušeli na letošní konferenci, budeme nadále prohlubovat i v jiných oblastech. Stejně tak se nebráníme i nabídce pomoci od dalších členů ČDS, kteří by mohli spolupracovat na dalších zamýšlených činnostech, což by nám umožnilo rozšířit okruh aktivit. Rádi bychom se v následujícím období, kromě výše již uvedených záměrů, nově zaměřili např. na uspořádání vzdělávacího semináře pro novináře, kteří komentují populační otázky, avšak často se dopouštějí interpretačních nepřesností, či obnovili publikační aktivity ČDS především v oblasti učebních textů, resp. vzdělávacích materiálů. A jak jsme již oznámili na posledním valném shromáždění našim členům, rádi bychom se pokusili přivést největší evropskou populační konferenci do Prahy, kdy na podzim tohoto roku bychom rádi aktivně vstoupili do přípravy přihlášky na pořádání EPC v Praze v roce 2030. K těmto cílům bude ČDS potřebovat další,

nové osobnosti plně elánu, nápadů a chuti aktivně spolupracovat, což lze vnímat v současnosti asi jako největší limitaci jejího dalšího rozvoje.

Abychom mohli zachovat fungování našich současných aktivit či pokusit se o realizaci okruhu nových záměrů, je zapotřebí nejen setrvání přízně našich členů a dalších příznivců o populační problematiku, ale také různé další formy pomoci. Tou nejjednodušší základní pomocí všech členů je vnímat svou povinnost řádně platit členskou příspěvků, bez kterých bychom nemohli zajišťovat ani základní agendu. S tím souvisí napomáhat nadále rozšiřovat členskou základnu, a to jak o individuální, tak o kolektivní členy. Jsme ale také otevření zájemcům, kteří by se chtěli aktivně podílet na přípravě i realizaci jednotlivých již zaběhnutých, tak i zamýšlených nových aktivit, a přispět tak ještě k větší popularizaci a potřebnosti našeho oboru. V tomto směru stačí oslovit naši Společnost prostřednictvím členů Hlavního výboru či napsat na kontaktní e-mail a rádi domluvíme možnou budoucí spolupráci.

Česká demografická společnost, z. s. dosáhla svého kulatého jubilea, a zatímco v šedesáti letech se již mnozí cítí unaveni a těší se na zasloužený důchod, osobně se domnívám, že ČDS stojí na prahu nových výzev, které ji mohou ještě více posunout a napomoci k dalšímu rozvoji. Proto mi dovolu, abych na závěr poděkoval naší Společnosti za vše, čím přispěla v posledních šesti dekadách k rozvoji a popularizaci oboru demografie, a popřál ji, aby se jí i v dalších letech dařilo nejen zachovat, ale i rozšířit okruh svých aktivit, stejně jako upevnit pozitivní vnímání jejího postavení mezi odbornou i laickou veřejností. Lze předpokládat, že stále se zvyšující poptávka po společenských otázkách spojených s populační problematikou bude nadále zvyšovat prestiž oboru demografie. Naše „čedéeska“ si tak může i v dalších letech udržet – či ještě zvýšit – svou pozici unikátního a respektovaného uskupení odborníků na populační problematiku.

Luděk Šídlo, předseda ČDS

Vyšlo Pramenné dílo ze Sčítání lidu, domů a bytů 2021

Český statistický úřad v červenci letošního roku elektronicky zveřejnil tradiční souhrnnou publikaci z posledního Sčítání lidu, domů a bytů 2021 – Pramenné dílo. Na přípravě a samotném zpracování pracoval autorský kolektiv odboru statistiky obyvatelstva.

Vydaná publikace obsahuje základní údaje ze Sčítání 2021 a stručné tematické analýzy jednotlivých oblastí. Součástí jsou také kapitoly popisující základní právní rámec sčítání, přípravu a způsob provedení sčítání, změny oproti předchozím censům, kvalitu a rozpočet sčítání, zdroje dat a způsob jejich zpracování. V každé z patnácti textových kapitol bylo snahou autorů srozumitelně přiblížit konkrétní téma, zhodnotit a analyzovat výsledky sčítání za dané tematické oblasti. Přílohová část publikace je zaměřena na datové tabulkové výstupy, které jsou přehledně zpracované za obyvatelstvo, domácnosti, domy a byty. Závěrem je publikace obohacena o podobu sčítacího formuláře pro domácnost a samostatného formuláře pro osobu.

Pramenné dílo je obvyklý diseminační produkt sčítání. Současná podoba této nejnovější verze do jisté míry navazuje na předchozí vydání, které se detailně věnovalo sčítání v roce 2011. Redukce obsahu a odlišnost letošního vydání je především v části o historii sčítání. Součástí tentokrát nejsou žádné kartografické mapové výstupy, které uživatelé mohou ocenit přednostně na Statistickém geoportálu, který byl pro veřejnost spuštěn v červnu minulého roku.

Pramenné dílo v elektronické podobě je k dispozici na webových stránkách Českého statistického úřadu, dostupné je mimo jiné také přes záložku publikace na oficiálních stránkách sčítání. Pro zájemce o knižní vydání je publikace nově k dispozici také v tištěné podobě. Objednat ji lze pohodlně přes webové stránky nebo přes informační službu ČSÚ.

Od podzimu 2024 Český statistický úřad plánuje postupné vydávání podrobnějších tematických analýz z posledního sčítání.

Jan Krušínský

NEMŮŽETE VĚDĚT VŠECHNO

To, co nevíte,
najdete ve
**Statistické
ročenke ČR**

Podrobná data
z mnoha
oblastí **života**

Objednávejte

Statistická ročenka
České republiky
na stránkách
csu.gov.cz/produkty/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2023

K dispozici v Ústřední statistické
knihovně ČSÚ
Na padesátém 81
100 82 Praha 10